

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

NÚMERO 41 / SEGONA ÈPOCA / JUNY DE 1998

**Consell Insular
de Mallorca**

alimara

Núm 41

Segona Època, juny de 1998

Edita: Consell Insular de Mallorca
Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel.: 971 76 07 62
Fax: 971 76 19 52

Portada: **Bernat Crespi**

Maquetació
i impressió: Gràfiques Son Espanyolet

Dipòsit Legal: PM - 128 - 1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

LES NOVES FORMES DE FAMÍLIA A MALLORCA (1ª part)

Lluís Ballester Brage,
Universitat de les Illes Balears

1. LA FAMÍLIA I LES TRAJECTÒRIES DE NECESSITATS DELS MENORS

El marc familiar segueix essent el principal àmbit social per a la resolució de tres problemàtiques fonamentals:

- Residència
- Recursos econòmics
- Socialització primària: seguretat i afecte, patrons de conducta, suport per a la recerca de feina, etc.

Per això, interessa conèixer les característiques de les formes de convivència entre els infants, especialment pel que fa als problemes i necessitats de les famílies en el procés personal i de socialització. En la identificació de l'origen de la situació de necessitat, a partir d'una possible hipòtesi sobre les famílies, es poden considerar quatre **situacions especialment problemàtiques que donen origen a les trajectòries familiars problemàtiques del menor:**

1. Infants i adolescents sense família pròpia que els aculli.
2. Infants i adolescents amb família pròpia en la qual es produeixen, o estan en evident risc de produir-se, desatencions o mancances greus en el seu procés de desenvolupament.
3. Infants i adolescents, la família o responsables educatius dels quals els provoquen distorsions o pertorbacions en el seu procés de desenvolupament integral.
4. Infants i adolescents, les famílies o responsables educatius dels quals se senten, o són, parcialment o total, impotents per afrontar les seves situacions problemàtiques individuals.

També es pot parlar d'una tipologia de famílies, tant en l'origen de les dificultats com en el procés d'atenció desenvolupat pels serveis socials, tipologia que ofereix tipus no excloents:

1. Famílies multiproblemàtiques complexes (molts membres i escassos recursos de tot tipus, gran volum de demandes als serveis socials i sanitaris, relacions amb el sistema judicial, etc.)
2. Famílies monoparentals amb fills i pocs recursos personals o situacions problemàtiques (especialment persones amb conflictes socials o problemes de salut, addiccions, etc.)
3. Unitats de convivència en les que hi manquen els pares de determinats menors (en moltes ocasions padrins i néts, ties i nebots, etc.)

Altres situacions problemàtiques originàries més o manco descrites amb altres dades (situació social, cultural, etc. de la família) es poden mantenir o canviar moderadament al llarg del cicle vital del menor, però en tot cas podrem establir la **situació de manca de suport familiar** d'acord o no amb el manteniment de la situació originària, de les relacions mantingudes amb serveis socials (eficàcia de les accions, qualitat, etc.) i de situacions noves (Campion, 1987, 63 i ss.), per exemple relacionades amb la mort dels pares:

1. Pares morts sense cap altre parent conegut
2. Pares morts amb parents impossibilitats per acollir el menor
3. Pares morts amb parents no impossibilitats o amb existència de persones que tenen un vincle afectiu amb el menor
3. Pares desconeguts o que han renunciat al fill.

En relació a cada una d'aquestes diferents combinacions de trajectòries es poden desenvolupar estudis específics, però l'article se centra en les noves formes de família que es poden identificar a partir de les dades censals.

2. ESTRUCTURA I DINÀMICA FAMILIAR A MALLORCA

L'any 1994, en el context dels estudis preparatoris per al Pla d'Atenció a la Infància en Risc, es varen treballar des de la Unitat de Planificació i Estudis de l'Àrea de Benestar Social del Consell Insular de Mallorca (CIM) les dades disponibles al Cens de 1991 per tal d'oferir una explotació detallada de l'estructura familiar de Mallorca. Aquest treball va permetre, en un primer moment, oferir algunes dades a l'esmentat Pla i fonamentar algunes interpretacions sobre les noves formes familiars i les necessitats socials. A principis de 1998, el CIM va permetre la consulta de les dades a tots els interessats de tal manera que es pot reprendre la interpretació iniciada i no acabada en aquell moment. Aquest comentari és encara més urgent per la manca de dades que permetin l'anàlisi familiar al Padró de 1996 així com la previsible desaparició al Cens del 2001.

La rellevància de l'anàlisi familiar per a la comprensió de les necessitats i les estratègies per abordar-les és bona d'entendre; el més difícil és que l'anàlisi es pugui fer amb suficient detall. Les variables que varen ser considerades, tant per cada una de les illes com per Palma, l'any 1994 varen ser:

1. Estructura familiar per municipis
2. Estructura i nombre de membres de la unitat de convivència
3. Relació amb activitat econòmica de la persona de referència i nombre de membres a la unitat de convivència
4. Nombre de membres i màxim nivell d'estudis de la persona de referència
5. Nombre de membres i edat de la persona de referència (interval·ls quinquennals d'edat de les persones principals en les parelles amb fills i nuclis monoparental -visquin només amb fills o amb fills i altres)

En aquest article només comentarem el que es refereix a les noves formes familiars, és a dir, un dels aspectes estructurals de les famílies que poden permetre entendre els canvis que s'estan produint quant a les necessitats.

L'anàlisi de necessitats i demanda, i el disseny de les polítiques de serveis socials han de tenir en compte els factors que actuen a llarg termini i, especial-

ment, l'evolució futura de la demanda potencial. Si des de les polítiques de serveis socials es pretén preveure les necessitats de les famílies que potencialment es puguin crear en els pròxims anys, és indispensable arrancar d'estimacions tant del nombre de llars que s'han de formar com de la situació existent de partida. En aquest sentit, es pot dir que la cohort d'edat situada en les edats de formació de parelles independents i de tenir fills, situada entre els 25 i els 35 anys, ha augmentat considerablement al llarg dels anys vuitanta i noranta a Mallorca. En conseqüència, la tendència general és cap a un augment de la taxa de natalitat.

<i>Font</i>	<i>% 25 a 35 anys⁽¹⁾</i>
Padró 86	14,38
Cens 91	15,23

S'estan produint dues evolucions de signe contrari. Per una banda, la reducció ràpida de la natalitat entre 1976 i 1986 ha donat lloc a què l'increment de la població s'hagi desaccelerat amb la conseqüència que al Cens de 1991 apareixerà el menor augment intercensal posterior a 1950. De totes formes, els elevats nivells de natalitat entre 1961 i 1975 estan donant lloc ara a un intens procés de creació potencial de llars al llarg dels anys noranta. L'augment de les llars és ara molt superior a l'augment de la població per raons estrictament demogràfiques. De totes formes, el baix nivell de les retribucions per a les ocupacions a les que es pot accedir, l'eventualitat de l'ocupació i la inestabilitat de tot el mercat laboral suposen una dificultat afegida a les habituals a l'hora de comprometre's a la creació d'una família amb fills.

Una previsió que ajuda a reforçar la valoració és que la creació de noves llars es mantindrà a Mallorca al llarg dels anys noranta com a conseqüència de l'arribada a l'edat de constitució de llars de les importants cohorts de població procedents dels naixements en el període de fort creixement econòmic enregistrat entre 1961 i 1974. El modest ritme d'augment actual de la població a Mallorca resulta compatible amb ritmes de creixement bastant més importants en el nombre de llars resultants de la ja esmentada forta natalitat del període 1960-74, la qual cosa suposa un increment de la demanda potencial del sector de 0 a 14 anys de la present dècada i primers anys del 2000.

El comportament dels fluxos nets de formació de llars és molt desigual en magnitud i signe d'acord amb l'edat. Les noves llars es formen, sobretot, a partir de persones de referència amb edats fins als 34 anys i les sortides es generen, sobretot, a partir d'edats superiors als 64 anys. Els fluxos d'entrada són creixents fins a 1991-1996, a causa de les altes taxes de natalitat enregistrades al llarg de la dècada dels anys seixanta i primers setanta. Els fluxos de desaparició progressen al llarg del període analitzat com a conseqüència del previsible envelliment de la població. Per efecte de l'evolució dels fluxos nets d'entrada i sortida, el flux de creixement net de llars creix fins a arribar en 1996 a un màxim teòric, passant a decreixer posteriorment amb increments molt reduïts per a després de l'any 2000.

El més destacat de l'anterior valoració és que el flux net mitjà de noves llars serà superior en un 7% al llarg de la dècada dels noranta a la mitjana del flux dels anys vuitanta. Això implica per als anys noranta un increment important de la demanda potencial del sector a la que s'haurà de fer front.

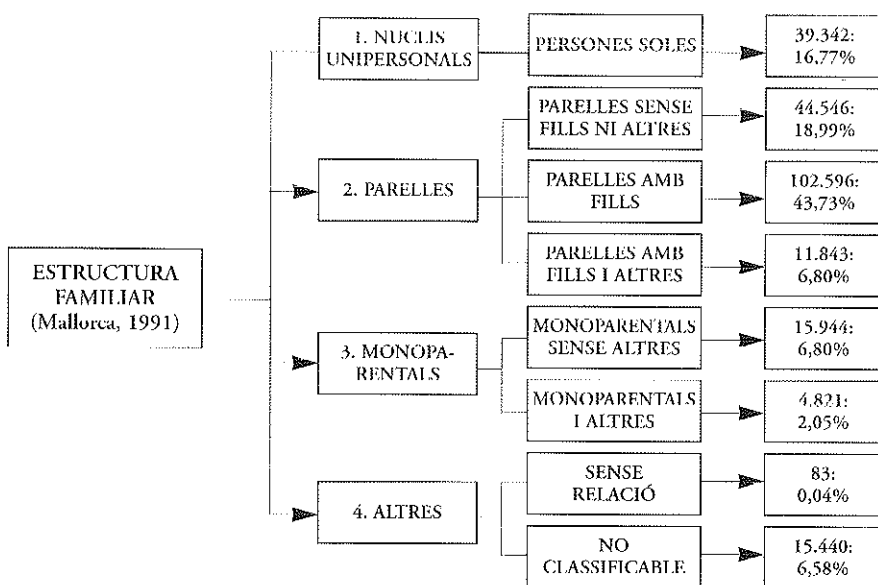
Contràriament, en el període 2000-2009 el flux d'entrades es reduirà, en comparació amb la dècada anterior, situant-se a nivells mitjans inferiors fins i tot als de la dècada dels vuitanta⁽²⁾. El retrocés de la natalitat entre 1976 i 1986, lligat en gran mesura a factors econòmics i a factors relacionats amb el canvi polític, tindrà conseqüències a la primera dècada del proper segle. L'envelliment de la població es palesa a través d'una progressiva reducció de llars noves en el mateix període de temps.

3. LES NOVES FORMES FAMILIARS A MALLORCA

Diversos autors (Salustiano del Campo, Julio Iglesias, Lluís Flaquer, Miguel Requena, etc.) coincideixen, per camins diferents, a identificar l'existència d'una tipologia de noves formes de família o de convivència encara minoritària a Espanya i que es pot resumir en els següents tipus:

- a. Persones soles-Llars unipersonals. Totes les llars en les que només hi hagi una única persona.
- b. Parelles sense fills. Hi ha només 2 persones i ambdues es consideren cònjuges.
- c. Famílies monoparentals amb dos tipus bàsics:
 - Monoparentals sense altres. Tots menys 1 són fills dels titulars de la llar.
 - Monoparentals i altres. Hi ha 3 o més persones que han de complir tres condicions: una d'elles, almenys, ha de ser pare/mare d'algun altre present a la llar; un altre ha de ser fill i, necessàriament, fill de la persona anterior; i un altre, també diferent, no ha de ser fill ni del primer ni pare/mare del segon.
- d. Grups sense relació familiar. Hi ha 2 o més persones però cap d'elles té cap mena de relació de parentiu ni hi ha matrimoni.

Les dades de què disposem permeten dimensionar aquestes diverses formes de convivència per a Mallorca:

3.a. Persones soles-Llars unipersonals

El que apareix com a nou en aquesta forma de convivència no és la seva existència -si atenem la informació històrica ja que era una forma present en les societats preindustrials (Burguiera i altres, 1988)- sinó el seu creixement i les característiques actuals. A Mallorca s'han identificat algunes de les mateixes característiques que s'estan donant a l'Estat:

Més de la meitat de les llars unipersonals estan formades per gent gran:

MUNICIPI	TAXA D'ENVELLIMENT	PERCENTATGE DE LLARS UNIPERSONALS
Estellencs	300.00	26.19%
Sant Joan	216.58	22.50%
Ariany	210.68	19.81%
Sencelles	207.45	25.25%
Montuïri	202.37	23.56%
Santa Eugènia	191.67	22.71%
Búger	179.31	20.53%
Porreres	173.22	19.75%

Com es pot observar a la taula, en la que es mostra una selecció dels municipis amb majors taxes d'envelliment, hi ha percentatges de llars unipersonals molt superiors a la mitjana de Mallorca en els municipis amb més gent gran en relació als menors.

- Una tercera part de totes les llars unipersonals està formada per persones que han enviuat.
- El grup de menys de 65 anys que viu sol sembla que està augmentant. En relació a aquesta segona categoria es més difícil entreveure conclusions, però en els estudis sobre els joves es pot observar que aquesta és una de les principals formes d'emancipació.

En la mateixa línia d'aquest perfil, però relacionat amb la Comunitat Autònoma de Madrid, coincideixen les dades de l'estudi de Miguel Requena y Díez de Revenga referits a l'any 1985 i que va representar un punt de referència metodològic i analític fonamental.

3.b. Parelles sense fills

La distribució de les parelles sense fills segons l'edat de la persona de referència, mostra dos moments fonamentals: el primer, entre els 25 i els 34 anys (17% aprox.), cohort que correspon en els moments actuals d'inici del cicle familiar, per baixar entre els 35 i els 44 anys (10% aprox.) i entre els 45 i 54 (7% aprox.). Començarà a incrementar-se a partir dels 55 anys (55 a 64: 14% aprox.), etapa en la que s'inicia el "niu buit". Finalment, per sobre dels 65 anys es troba més del 50% restant.

Es pot observar, quant a les dades dels estudis de Salustiano del Campo (1987, 162 i ss.) un retard de 5 anys en el cicle vital de la família. Si es considera la progressiva nuclearització i l'envelliment de la població, es pot suposar que es produirà un augment d'aquest tipus de llars com succeeix a altres països.

3.3. Famílies monoparentals

En aquest grup s'ha de fer una diferenciació de les distintes formes d'aquesta família, especialment per la seva naturalesa i formació:

- Tradicionals. Les que procedeixen de la mort d'un dels cònjuges. En gran mesura vénen encapçalades per dones viudes.
- Les formades per separació o divorci i, conseqüentment, per la ruptura familiar tot formant, generalment, noves unitats residencials: llars unipersonal que solen estar formades per l'home i família monoparental encapçalada per la dona.
- Les formades per mares fadrines que decideixen de viure soles amb els seus fills.
- Les formades per pares o mares que viuen amb els seus fills ja adults, generalment fadrins.

Pel que fa a les tipologies de les famílies monoparentals, Julio Iglesias (1988, 28-29) proposa dotze tipus, segons diverses situacions: relació amb la natalitat; vinculació amb la relació matrimonial, amb l'ordenament jurídic i amb diverses situacions socials.

Les dades de Mallorca són molt elevades (8,85%), quasi un punt percentual per sobre de les dades de l'Estat, amb quasi un milió de llars monoparentals. Aquestes xifres són també més elevades que les de la resta de països europeus però molt inferiors a les d'Estat Units.

No es disposa de la distribució dels nuclis monoparentals segons l'edat i el sexe de la persona de referència, però atenent tots els estudis parcials realitzats (Joves de la CAIB entre 16 i 29 anys, Gent gran, etc.) es pot afirmar que es tracta de monoparentalitat femenina.

Pel que fa al nombre de membres, les dades relatives són les següents:

	MONOPARENTALS	MONOPARENTALS I ALTRES	TOTAL
2 membres	53.65%		41.38%
3 membres	29.70%	15.24%	26.39%
4 membres	11.23%	33.28%	16.27%
5 membres	3.63%	28.37%	9.29%
6 i més	1.78%	23.11%	6.66%
	100.00%	100.00%	100.00%

Com es pot observar a la Taula, la situació més rellevant és la formada per dues persones, majoritàriament una mare i el seu fill/a, tot i que cal prestar atenció a aquestes situacions de famílies nombroses amb un únic progenitor, relativament poc rellevants, però probablement es tracta de situacions familiars en dificultat en un bon nombre.

La distribució territorial d'aquestes llars no segueix un patró clarament definit segurament per la diversitat de situacions que inclouen, com s'ha apuntat a la tipologia inicial. De totes formes, són més importants en els gran nuclis urbans com Palma (7,89%; la mitjana de Mallorca se situa en el 6,80%) i en els municipis de l'interior (Sineu, 9%; Ariany, 9,09%; Búger, 10,26%, etc.). Les mitjanes més baixes es distribueixen de forma molt diversa (Maria, 4,05%; Santa Eugènia, 4,13%; Campos, 4,59%; Pollença, 4,71%, etc.).

d. Grups sense relació familiar

Pel que fa a aquesta darrera forma de convivència, hi ha greus dificultats per fer interpretacions. Es podria analitzar dins la gran categoria de les llars sense nucli familiar, però no hi ha informació suficient per poder anar més enllà i, de fet, per parlar de llars de cohabitants sense relació familiar s'hi haurien d'incloure parelles sense relacions formals, és a dir, totes les situacions de cohabitació sense reconeixements formals. Aquest, però, no és el cas. Les dades, a més, són molt reduïdes de tal manera que la seva rellevància no és més que hipotètica.

NOTES

1. Fonts ja citades. Les dades concretes són 79.249 hab de 25 a 34 anys el 1986 sobre un total de 550.849; i 86.570 el 1991 sobre un total de 568.187 hab.
2. Actualment no disposam d'informació estadística suficient per determinar els fluxos efectius en relació a la formació de llars. Hi ha alguns indicadors d'alguns dels seus components, com serien els matrimonis, divorcis o separacions enregistrats. Tanmateix, és evident que aquests fluxos efectius estan clarament influïts per la dinàmica social i econòmica.

BIBLIOGRAFIA

- BURGUIERE, KALPISH-ZUBER, SECALEN Y ZONABEND (1988): *Historia de la familia* (2 vols.): 1, *Mundos lejanos, mundos antiguos*. 2, *El impacto de la modernidad*. Alianza. Madrid
- CAMPION, J. (1987): *El niño en su contexto. La teoría de los sistemas familiares en psicología de la educación*. Barcelona, Paidós.
- DEL CAMPO, S. y NAVARRO, M. (1987): *Nuevo análisis de la población española*. Barcelona, Ariel.
- FLAQUER, Lluís (1990): *La familia española: cambios y perspectivas*. Madrid, Espasa-Calpe.
- IGLESIAS, J. (1988): *Familias monoparentales*. Madrid, Instituto de la Mujer.
- REQUENA, M. y Díez de Revenga (1990): "Hogares y familias en la España de los ochenta: el caso de la Comunidad de Madrid", en *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 51. Madrid.